

УДК 336.25

Морщ Я.І.
аспірант,

Класичний приватний університет

**ДИНАМІКА ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ ЯК ІНДИКАТОР
ЕКОНОМІЧНОЇ ДОЦІЛЬНОСТІ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ****DYNAMICS OF TAX REVENUES AS AN INDICATOR
OF ECONOMIC EFFICIENCY OF TAX POLICY****АНОТАЦІЯ**

У роботі розглянуто динаміку виконання податкових надходжень Зведеного бюджету України як індикатора ділової активності. Виявлено, що від запровадження норм Податкового кодексу України очікувалося зростання податкових надходжень протягом 2011–2014 рр. Значне збільшення надходжень за результатами 2011 р. відбулося в адмініструванні податку на доходи фізичних осіб, податку на прибуток підприємств. В подальшому спостерігалася різновекторна динаміка статей податкових надходжень як на рівні місцевих бюджетів, так і консолідованого. Виявлено, що зростання податкових надходжень мають неоднозначний вплив на динаміку ВВП. Спираючись на структуру та динаміку податкових надходжень з врахуванням зміни обсягу ВВП, зроблено висновок щодо зниження ділової активності та неоднозначності впливу податкової політики на економічний розвиток держави.

Ключові слова: податкові надходження, бюджет, доходи, децентралізація, економічний розвиток держави.

АННОТАЦИЯ

В работе рассмотрена динамика выполнения налоговых поступлений Сводного бюджета Украины как индикатора деловой активности. Выведено, что от внедрения норм Налогового кодекса Украины ожидался рост налоговых поступлений в течение 2011–2014 г. Значительное увеличение поступлений по результатам 2011 г. произошло по администрированию налога на доходы физических лиц, налога на прибыль предприятий. В дальнейшем наблюдалась разновекторная динамика статей налоговых поступлений как на уровне местных бюджетов, так и консолидированного. Выведено, что рост налоговых поступлений имеют неоднозначное влияние на динамику ВВП. Опираясь на структуру и динамику налоговых поступлений с учетом изменения объема ВВП, сделан вывод о снижении деловой активности и неоднозначности влияния налоговой политики на экономическое развитие государства.

Ключевые слова: налоговые поступления, бюджет, доходы, децентрализация, экономическое развитие государства.

ANNOTATION

The paper examines the dynamics of the tax revenues fulfillment of the Consolidated Budget of Ukraine as an indicator of business activity. It was revealed that with the introduction of norms of the Tax Code of Ukraine the tax revenues growth during 2011–2013 had been expected. The significant increase of revenues on the results of 2011 was seen in administration of personal income tax and corporate tax. Later multidirectional dynamics of tax revenues items both on the level of local budgets, and the Consolidated one was observed. It was revealed that the tax revenues increase has a multivalued impact on the GDP dynamic. On the grounds of structure and dynamics of tax revenues with account of GDP volume change the conclusion about the reduction of business activity and multiplicity of the tax policy impact on the state economic development was made.

Keywords: tax revenues, budget, income, decentralization, state economic development.

Постановка проблеми. Корегування податкової політики представляє собою системний та виважений процес впливу на економічний роз-

виток держави. Розбудова оптимальної податкової системи надає можливість стимулювання ділової активності та інноваційного процесу. Синергетичність застосування податкової та бюджетної політики з урахуванням їх впливу на соціальну сферу формують фіскальну політику країни. На основі її формування та ефективної практичної реалізації можливо створити умови для економічного зростання. Однак, системність реформування та внесення змін у сфері податкових відносин вимагає пильної уваги до складової фіскальної політики – податкової.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ґрунтовні наукові напрацювання вітчизняних науковців у сфері формування та реалізації податкової політики України створюють основу для аналізу поточної ситуації в країні. Так, у роботах Ю. Ляшенко висвітлено, зокрема, питання, які пов'язані з проблемами формування бюджетних коштів держави і роль системи оподаткування у цьому процесі. Системний аналіз податкових змін, їх вплив на економічний розвиток, зокрема, надання оцінки нормативному регулюванню єдиного податку як джерела формування доходів місцевих бюджетів в рамках децентралізації представляють собою коло наукових інтересів О. Покатаєвої.

Люстрування особливостей формування міжбюджетних фінансових потоків в умовах запровадження в Україні бюджетної децентралізації, визначення впливу системи оподаткування на регіональний розвиток здійснено у наукових дослідженнях Л. Тарангул. Широким спектром характеризується напрацювання Т. Калінеску у сфері податкової політики. Зокрема, провідним науковцем розглянуто та надано аналітичну оцінку теоретико-методологічним проблемам формування податкової політики на різних ієрархічних рівнях. У роботах Т. Косової окреслено проблеми формування ефективних інструментів податкової політики в умовах децентралізації фінансових ресурсів. Розгляд податкової системи держави в контексті теоретичних та практичних аспектів її становлення та впливу на розвиток економіки відображено у працях А. Соколовської. Розробка теоретико-методологічних положень та практичних рекомендацій стосовно удосконалення податкових регуляторів і стабілізаторів розвитку економічної системи країни висвітлено у роботах О. Тімарцева.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, не дивлячись на ґрунтовну наукову базу, яка створює основу для повного та різнобічного розуміння важливості виваженого формування податкової політики та її впливу економічний розвиток держави, практична динаміка економічних показників надає основу для подальшого аналізу податкового реформування.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є розгляд та аналіз основних тенденцій та динаміки виконання податкових надходжень дохідної частини Зведеного бюджету України та місцевих бюджетів у контексті їх ілюстративного відображення впливу практично реалізованої податкової політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Традиційно основним джерелом наповнення дохідної частини бюджету є надходження від податкових відрахувань. Відносний показник податкових надходжень у структурі доходів Зведеного бюджету України протягом 2007–2014 рр. демонстрував незначне коливання. Протягом 2007–2010 рр. податкові надходження характеризувалися несуттєвою динамічністю у загальному обсязі отриманих доходів та коливалися в межах 73,32% (2007 р.) та 76,26% (2008 р.). У 2011 р. відбулося збільшення податкових відрахувань до Зведеного бюджету України, які склали 83,98% загального обсягу доходів. У 2012 р. надходження склали 80,93% консолідованого доходу, 2013 р. характеризувався зменшенням питомої ваги податків і становив 74,94%, а вже 2014 р. частка податкових відрахувань у дохідній частині знову зазнала збільшення – 80,58%.

Структура податкових надходжень у зведеному бюджеті України мала певні динамічні зміни (рис. 1). Починаючи з 2007 р. спостерігалася стала тенденція до зростання відрахувань зі зборів за спеціальне використання природних ресурсів. У 2007 р. обсяг становив 5,96 млрд. грн., у 2008 р. – 9,29 млрд. грн., у 2009 р. – 11,23 млрд. грн., 2010 р. – 12,71 млрд. грн., 2011 р. – 14,83 млрд. грн., у 2012 р. – 17,54 млрд. грн. У 2013 р. спостерігалася суттєве збільшення надходжень відносно

попереднього року і становила 28,86 млрд. грн. За результатами 2014 р. тенденція до зростання залишилася сталою і отримані кошти становили 33,6 млрд. грн. Відрахування з ПДФО характеризувалися приростом надходжень. Так, у 2012 р. до бюджету надійшло 68,09 млрд. грн., у 2013 р. – 72,15 млрд. грн., 2014 р. – 75,2 млрд. грн. Внутрішні податки на товари та послуги демонстрували сталу динаміку до збільшення протягом 2007–2014 р. Однак, з 2011 р. обсяг приросту значно збільшився: у 2010 р. до бюджету надійшло 115,93 млрд. грн., а вже 2011 р. – 164,01 млрд. грн. У 2014 р. надійшло 184,12 млрд. грн. Приріст 2014 р. відносно 2010 р. становив 68,19 млрд. грн. В подальшому спостерігалася різновекторна динаміка статей податкових надходжень.

Показники середнього квадратичного відхилення (σ) відносних показників структури (y %) податкових надходжень у доходах консолідованого бюджету протягом 2007–2014 рр. становив 3,67%, а для місцевих бюджетів – 3,44%.

Основними статтями формування податкових надходжень протягом 2007–2014 рр. були відрахування з:

- податку з доходів фізичних осіб (далі – ПДФО);

- податку на прибуток підприємств (далі – ППП);

- податку на додану вартість (далі – ПДВ).

Обсяг ПДФО у доходах консолідованого бюджету країни протягом 2004–2015 рр. характеризувався висхідною динамікою. Лише за результатами 2009 р. отримані кошти у сумі 44,49 млрд. грн. відносно попереднього року були меншими на 14,81 млрд. грн. Проте наступного, 2010 р., отримано на 5,13 млрд. грн. більше відносно 2008 р. і становила 51,03 млрд. грн. [2]. У 2011 р. відраховано 60,22 млрд. грн. до бюджету, протягом 2012 р. надійшло 68,09 млрд. грн. Два наступні роки відзначилися сповільненням зростання. Так, 2013 р. охарактеризувався незначним приростом надходжень – на 4,06 млрд. грн. що фактично – 72,15 млрд. грн., а у 2014 р. перераховано до бюджету 75,2 млрд. грн. або приростом на 3,05 млрд. грн. відносно попереднього року.

Відрахування з ППП протягом 2007–2008 рр. мали сталу динаміку до збільшення. Проте, починаючи з 2008 р. спостерігалася динамічні коливання. Зокрема, 2010 р. обсяг податку становив 40,36 млрд. грн., у 2011 р. та 2012 р. – 55,1 млрд. грн. та 55,79 млрд. грн. відповідно, то 2013 р. показник складав 54,99 млрд. грн., 2014 р. – 40,2 млрд. грн.

Грошові кошти з адміністрування ПДВ збільшувалися протягом 2004–2008 рр.: зросли з 16,73 млрд. грн. у 2004 р. до 92,08 млрд. грн. у 2008 р. У період 2009 р., 2010 р. показники дещо знизилися та становили від-

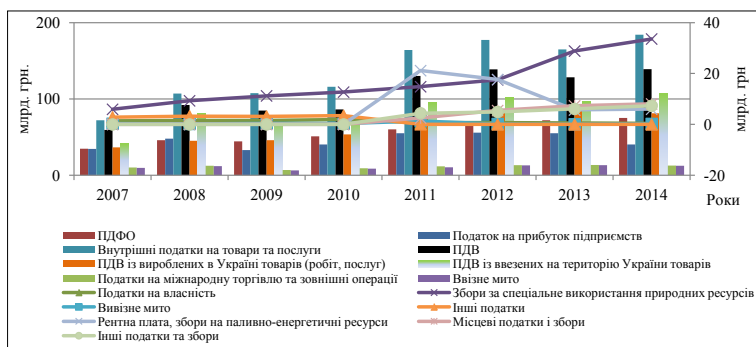

Рис. 1. Динаміка податкових надходжень до Зведеного бюджету України протягом 2007–2014 рр.

Джерело: складено на основі даних [2]

повідно 84,6 млрд. грн. та 86,32 млрд. грн. Однак вже 2011 р. до консолідованого бюджету надійшло 130,09 млрд. грн. за рахунок збільшення ПДВ із вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) на 22,54 млрд. грн. та відрахувань із ввезених на територію України товарів – на 22,64 млрд. грн. У подальшому динаміка надходжень була наступною: у 2012 р. показник становив 138,83 млрд. грн., 2013 р. – 128,87 млрд. грн. (кошти із ввезених на територію України товарів надійшли у розмірі 96,54 млрд. грн., що на 5,06 млрд. грн. менше попереднього року), у 2014 р. надійшло 139,02 млрд. грн. Також, починаючи з 2010 р. збільшився обсяг податків від зборів за спеціальне використання природних ресурсів. У 2011 р. акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів стягнуто у сумі 7,8 млрд. грн., що на 31,49% перевищив план.

Динаміка 3-го кварталу 2015 р. не формує нових тенденцій. Так, на 01.10.2015 р. загальний обсяг податкових надходжень Зведеного бюджету становив 359,34 млрд. грн. проти 260,99 млрд. грн. відносно аналогічного періоду попереднього року. Відрахування з ПДФО становили 70,12 млрд. грн., що на 17,34 млн. грн. перевищило надходження 2014 р. Надходження з податку на прибуток підприємств характеризувалися динамікою до зменшення: на 01.10.2015 р. надійшло 31,51 млрд. грн., що на 1,79 млрд. грн. відносно аналогічного періоду 2014 р.

Протягом 2009–2014 рр. динаміка податкових надходжень до місцевих бюджетів ілюструвала тенденцію до збільшення протягом 2007–2013 рр. (рис. 2). Проте, у 2014 р. 87,3 млрд. грн. до бюджету надійшло на 3,86 млрд. грн.

Основними податками на місцевому рівні протягом 2007–2014 рр. були ПДФО та збори за спеціальне використання природних ресурсів. Відносно попереднього року (рис. 3). ПДФО залишається бюджетотворчим податком і місцевого рівня. У 2014 р. надходження становили 62,55 млрд. грн. Іншим податком зі суттєвою питомою вагою у формуванні податкових надходжень є плата за землю. Суттєві зміни структури місцевих податків і зборів відбулися з прийняттям Податкового кодексу України 2011 р.: з 14 існуючих місцевих податків та зборів залишилося лише 5. Однак, зарахування єдиного податку до складу місцевих забезпечило підвищення відносного показника структури податкових надходжень.

Другим за об'ємом відрахування після ПДФО на рівні місцевих бюджетів у структурі податкових надходжень є збори за спеціальне використання природних ресурсів. Так, протягом 2007–2012 рр. відрахування зростали: у 2011 р. надійшло 12,92 млрд. грн., 2012 р. – 15,24 млрд. грн. Проте, у 2013 р. обсяг надходжень становив 15 млрд. грн., а 2014 р. – 14,56 млрд. грн. Така тенденція характерна для усіх податків та зборів місцевих бюджетів.

В рамках процесу децентралізації фінансових ресурсів, починаючи з 2015 р., з державного бюджету до місцевих передано 10 % ППП приватного сектору економіки, що за попередніми розрахунками на 2015 р. надасть 3,1 млрд. грн. додаткових коштів. До доходів загального фонду місцевих бюджетів передано

Рис. 2. Динаміка формування місцевих бюджетів

Джерело: складено на основі даних [2]

Рис. 3. Динаміка формування місцевих бюджетів

Джерело: складено на основі даних [2]

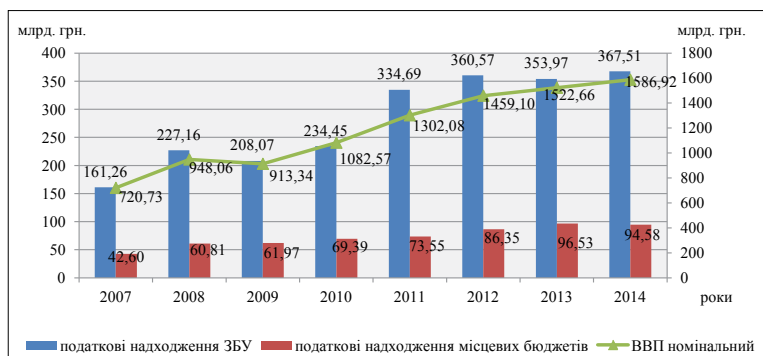

Рис. 4. Динаміка податкових надходжень до показника ВВП України

Джерело: складено на основі даних [2; 3]

Таблиця

Показники коефіцієнт еластичності податків Зведеного бюджету України

Показник	Період							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
<i>E</i>	0,87	1,3	2,27	0,68	2,11	1,1	-0,55	1,3

Джерело: складено на основі даних [2; 3]

відрахування зі сплати екологічного податку, окрім радіоактивних відходів, при одночасному збільшенні нормативу зарахування до 80% (до 2015 р. обсяг діючої норми становила 35%).

Зростання податкових надходжень різних рівнів справляє значний вплив на економічний розвиток держави (рис. 4).

Співвідношення фактичного показника ВВП до зміни податкових надходжень зведеного бюджету України та місцевих характеризується неоднозначністю впливу.

Для визначення ефективності податкової політики Н. Прокопенко рекомендує керуватися критерієм ефективності податкової політики, що має вид [5, с. 90]:

$$ПН > ВВП$$

ПН – індекс зростання податкових надходжень/доходів;

ВВП – індекс зростання ВВП із урахуванням інфляційних змін.

Здійснення оцінювання ефективності податкової політики не можливе без врахування коефіцієнту податкової еластичності. Коефіцієнт еластичності податків показує, на скільки відсотків змінюються податкові надходження при зміні бази оподаткування на один відсоток [1]. За умови перевищення показника коефіцієнту еластичності одиниці, існуюча система податкової політики є еластичною і ілюструють, що зміни в обсязі податкових надходжень відбуваються вищими темпами, аніж зміни в показника ВВП.

Для розрахунку коефіцієнта еластичності податків застосовують формулу, що має вид [1, с. 15]:

$$E = \frac{ПН}{ВВП}$$

де *E* – коефіцієнт еластичності податків;

ПН – відсоткова зміна податкових надходжень за незмінної податкової системи;

ВВП – відсоткова зміна бази оподаткування.

Для коефіцієнту еластичності податків характерне значне коливання. Системне реформування та коригування системи оподаткування в Україні деформує мету та кінцевий результат

податкової політики держави. Отже, системне підвищення планованої величини податкових надходжень призводить до створення податкового навантаження на суб'єкти господарської діяльності, зменшує реальний обсяг доходів населення, дестимулює ділову активність.

Висновки і пропозиції з проведеного дослідження. Динаміка надходжень податкових відрахувань дохідної частини Зведеного бюджету України характеризується сталою тенденцією до зростання. Постійне збільшення надходжень податку на доходи з фізичних осіб на фоні зменшення надходжень з податку на прибуток підприємств, вивізного мита створюють підґрунтя для постійного моніторингу задля попередження негативних наслідків. Адже за посилення податкового тиску дестимулюється економічний розвиток країни та формуються умови для створення економічної напруженості. Зменшення відрахувань з ПДФО, податку на прибуток підприємств у 2013 р. та 2014 р., збільшення обсягу ПДВ із ввезених на територію України товарів на фоні незначного приросту відрахувань ПДВ із вироблених в Україні товарів (у 2014 р. спостерігалось падіння відносно попереднього року) створює підґрунтя для перегляду податкової політики держави.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Виклюк М.І. Діагностика сучасного стану індикаторів розвитку податкової системи України / М.І. Виклюк, Ю.Є. Мостіпан // Фінансовий простір. – 2013. – № 3. – С. 14–21.
2. Виконання державного бюджету. Веб-портал Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
4. Покатаєва О.В. Податкова політика повинна сприяти розвитку економіки та бути соціально-спрямованою. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://virtuni.education.zp.ua/info_cru/en/node/1190 – Назва з екрану.
5. Прокопенко Н.С. Податкове регулювання агропромислового виробництва : монографія. – К. : ННЦ ІАЕ, 2009. – 316 с.